

Janez CVIRN

DEŽELNA IN NARODNA ZAVEST NA (SPODNJEM) ŠTAJERSKEM

"Vse je klerikalno pri nas na Spodnjem Štajerskem! Edini 'Popotnik' je značajan in napreden, v kolikor spada naprednost v njegov nepolitični program; mariborski 'Gospodar' in celjska 'Domovina' trobita složno v 'ultramontanski' rog..."

Ko je s temi besedami na začetku julija 1906 neznani "naprednjak" iz Savinjske doline v Slovenskem narodu slikal pravi značaj politične "sloge" na Spodnjem Štajerskem in pozval k ustanovitvi liberalne napredne stranke, je navedel tudi enega izmed domnevnih razlogov za vedno večji uspeh štajercijanskega gibanja: *"Ali mislite, da je naš štajerski slovenski kmet res tak navdušen pristaš cerkvene politične komande? Kaj še! Ali ne vidite, kako se razširja strupeni nemškutarski 'Štajerc'?... Naš kmet, posebno premožni kmet, je zaveden Slovenec, v narodnem oziru bolj zaveden nego kranjski kmet, in vendar sega po 'Štajercu', ker ta list in njegova stranka ne stoji pod klerikalnim vplivom in ker brezobzirno kritikuje tudi cerkvene kroge, ki ljudstvo samo izkoriščajo za svoje ultramontanske namene!"*¹

Trditev neznanega savinjskega dopisnika, češ da tiči razlog za uspehe Štajerca predvsem v popolni "klerikalizaciji" sicer še vedno slogaške slovenske politike na Spodnjem Štajerskem, je bila na las podobna trditvam, ki jih je skoraj v vsaki številki navajal Štajerc.² Glavni razlog za ustanovitev lista naj bi bila - kot je zapisal urednik ob drugi obletnici izhajanja - *"grozna klerikalna tema"*, ki se ji na Spodnjem Štajerskem (za razliko od Kranjske, kjer da imajo Slovenci že 35 let *"izvrsten napredni list"*) ni upal niti en list v slovenskem jeziku nasprotovati. *"V tej temi nastopil je 'Štajerc' in odprl svoja predala napredno mislečim kmetom in ljubiteljem našega ubogega spodnještajerskega trpina"*.³

Po mnenju urednika Karla Linharta je bila politična sloga na Spodnjem Štajerskem od preloma stoletja podobna *"miru na pokopališču"* in *"edinosti v ječi"*.⁴ *"Mlado duhovništvo je vzelo vajete slovenske politike v roke in kdor si je predrznil črhiniti le besedico nasprotnega mišljenja, pokazati le iskrico svobodomiselnosti, je bil preklet... Najhujši terorizem, najbrezobzirnejše nasilje so imenovali 'slogo' in 'vzajemnost' in 'edinost'. Ne da bi manjkalo mož, ki so mislili z lastnimi možgani, -*

¹ Slovenski narod, 3. 7. 1906.

² Junija 1900 so se o ustanovitvi lista dogovorili župan Josip Ormig, odvetnik dr. Edin Ambroschitsch, trgovca Viktor Schulfink in Leopold Slawitsch, tiskar in posestnik Viljem Blanke ter komisar Josip Skubitz. Prva številka Štajerca je izšla 1. julija 1900 v nakladi 12.000 izvodov. Kot izdajatelj in odgovorni urednik je bil imenovan pisarniški uslužbenec Fr. Schrei. Najprej je izhajal vsakih štiri-najst dni, od leta 1907 pa enkrat tedensko. Ob gospodarskih člankih v poduk kmeta je zagovarjal idejo "prijateljstva do nemških sosedov, napredka in neodvisnosti od farovške komande". Prim. Štajerc, 6. 1. 1907 (Priloga k 1. številki 'Štajerca' l. 1907).

³ Štajerc 13. 7. 1902.

⁴ Štajerc, 6. 1. 1907 (Priloga k 1. številki 'Štajerca' l. 1907).

ali obsojeni so bili ti posamniki na molk, izginiili so v morju nazadnjaštva, pobili in onemogočili so jih rimski klerikalci, kakor so ubili Mahničevi hlapci mladega pe-snika Gregorčiča...”⁵

Ocene, ki so v pojavu in odmevnosti štajercijanstva videle zgolj posledico črne klerikalizma, ki da obvladuje slovensko politiko, pa seveda precej poenostavljajo to zapleteno problematiko. Zavzemanje za ohranitev stare, prednacionalne koeksistence med nemškimi meščani in slovenskimi kmeti, poudarjanje pomena tradicionalnih jezikovnih in kulturnih razmerij ter igranje na karto deželne zavesti, vse to je bilo bistveni sestavni del političnega repertoarja nemškega tabora na Spodnjem Štajerskem že od revolucionarnega leta 1848 in zlasti od obnove ustavnega življenja. S štajercijanstvom je poskušala nemška ustavoverna in kasneje nacionalna stranka na terenu braniti vedno bolj ogroženo “nemško posestno stanje”, zato ne preseneča, če je prišlo povsem v ospredje političnega delovanja nemškega tabora zlasti v obdobjih, ko se je zradikalizirala slovenska politika ali je Avstrija stala pred resnimi in dalekosežnimi političnimi preizkušnjami.

V času taborov, na katerih je slovenska stranka odločno zahtevala uresničitev programa zednjene Slovenije in dosego enakopravnosti slovenskega jezika v šolah, uradih in javnem življenju, pa po izbruhu prusko-francoske vojne, ko se je zdelo, da je obstoj monarhije v resni nevarnosti, je prišlo štajercijanstvo prvič povsem v ospredje politike spodnještajerskih ustavovercev. Drugič je poskušala nemška nacionalna stranka s štajercijanstvom braniti nemško posestno stanje v prvi polovici osemdesetih let, ko so bili z nastopom Taaffejeve vlade deležni nekaterih jezikovnih koncesij tudi Slovenci. Tretjič pa je prišlo štajercijanstvo v ospredje nemške nacionalne politike po letu 1906, ko se je v pričakovanju posledic uvedbe splošne volilne pravice Štajerc-Partei, nekdanje skupine naročnikov lista Štajerc, formalno organizirala kot Napredna zveza⁶ in je po aneksiji Bosne in Hercegovine postajalo vse aktualnejše jugoslovanske vprašanje.

V vseh treh obdobjih štajercijanske ofenzive pa slovenska politika na Spodnjem Štajerskem nikakor ni bila zgolj klerikalna. Ob koncu šestdesetih let je bilo vodstvo narodne stranke na Spodnjem Štajerskem - za razliko od Kranjske - izrazito liberalno usmerjeno in je to svojo politično usmeritev tudi javno izražalo.⁷ Ko je po zmagi na nadomestnih deželnozborskih volitvah 1869. v mariborski kmečki kuriji Konrad Seidl slovensko stranko označil za klerikalno in ultramontansko, je dr. Ferdinand Dominkuš v brošuri Die nationalen Bestrebungen der Slovenen odločno zavrnil njegove očitke⁸ in poudaril, da je narodna stranka svobodomiselná: “Naši

⁵ Ibidem.

⁶ Dne 27. 1. 1907 so na zaupnem shodu Štajercijancev na Ptujju ustanovili Napredno zvezo. Karl Linhart je razloge za njeno ustanovitev predstavil z besedami: “Zdaj je tudi pravi trenutek, da pričnemo iz novega boja! Prvaška stranka je razdrobljena, dr. Tavčarjeva stranka na Kranjskem umira, kranjski ‘liberalizem’, ki se je pečal v zadnjem času le s sovraštvom proti Nemcem, ne bode več dolgo dihal. In tudi Spindlerjeva ‘nova stranka’ nima bodočnosti, ker se bode spremenilo njeno nasprotje do klerikalizma kmalu v boj zoper nemške sosesde. Ali nevarna je tudi ta nova stranka, ker vleče politiko na gospodarsko polje in hoče ubiti sleherni pojav tistega nemškega vpliva, ki je koristen in potreben”. Prim. Štajerc, 3. 2. 1907. Prvi naš strankin zbor.

⁷ Prim. Janez Cvirn, Slovenska politika na Štajerskem ob koncu šestdesetih let 19. stoletja, ZČ 47, 1993/4, str. 523-529.

⁸ Ferdinand Dominkuš, Die nationalen Bestrebungen der Slovenen. Ein Rückblick auf die Mar-

*nasprotniki in naši prijatelji poznajo naše misli v cerkvenem vprašanju, saj jih nis-
mo nikdar skrivali. Oni vedo, da si je naša stranka v Slovenskem narodu ustano-
vila svobodnemiselní organ, vedo, da je le-ta prinesel vrsto člankov v obrambo kon-
fesionalnih zakonov izpod peresa enega naših strankinih voditeljev. Njim tudi ne
more biti neznano, da se je dr. Vošnjak v deželnem zboru izrekel za konfesionalne
zakone in da je pisec teh vrstic od tega svojo kandidaturo odvisno storil. Torej je
premišljena laž naših nasprotnikov, če nam očitajo ultramontanske namene”⁹*

Tudi v času slogaške politike Taaffejevega obdobja je bila sicer navzven etnna narodna stranka sestavljena iz pripadnikov obeh političnih taborov, pri čemer so ton slovenski politični aktivnosti dajali prav liberalci.¹⁰ V času, ko sta urednik Štajerca Karl Linhart in neznaní slovenski dopisnik iz Savinjske doline ugotavljala, kako da je v slovenski politiki vse črno, pa je bila politična sloga neponovljiva preteklost. In čeprav je liberalna Narodna stranka s Kukovcem in Spindlerjem na čelu v letih pred prvo svetovno vojno podlegla v boju s Koroščevó Slovensko kmečko zvezo, njena socialna baza in vpliv nista bila zanemarljiva.

Da primarní razlogi za štajercijanstvo in njegovo ciklično krepitev niso tičali v domnevni klerikalnosti slovenske politike, ampak so bili veliko bolj posledica premišljene politike nemškega tabora pri obrambi nemškega posestnega stanja, se lahko prepričamo s primerjavo spodnještajerske nemške politike na lokalni in deželni oziroma državni ravni. Medtem ko spodnještajerski nemški poslanci v deželnem in državnem zboru niso niti najmanj pripravljeni popuščati slovenskim zahtevam, Slovence obkladajo s psovkami in jim odkrito napovedujejo narodno smrt, se na lokalnem nivoju zavzemajo za nacionalno koeksistenco v korist vsestranskega napredka in blagostanja, pri čemer premalo “kultiviraním” Slovincem velikodušno ponujajo svojo pomoč in vodstvo. Podoben sklep se nam vsiljuje, če analiziramo pisanje nemškega in slovenskega (“štajercijanskega”) časopisja ter delovanje Štajerc-Partei v letih pred prvo svetovno vojno.

SLOGA MED NEMCI IN SLOVENCÍ

Ob poudarjanju, da je *“prvaški klerikalizem krvava nesreča za naše pokrajine”*, se štajercijanski program zavzema predvsem za *“sporazumljenje”* med Nemci in

burger Landtagswahl vom 27. Februar 1869, Graz 1869; prevod knjižice je objavljen v Slovenskem narodu 20., 22. in 24. aprila 1869. “Imenovali so nas ‘farške hlapce’, naši stranki so dali pridevek ‘narodno klerikalna’ in - med jedjo narašča tek - pri pojedini, ki so jo naši nasprotniki napravili zmagi v slavo, trdil je izvoljeni kandidat, da prav za prav ni narodne stranke, ampak klerikalna, in ta je bila premagana. Dovoljujem si vprašanje, kdo je podpisal in zapečatil zvezo med nacionalci in klerikalci? Ali smo se borili za klerikalne interese, v kolikor so le-ti v nasprotju z zahtevami napredka in razsvetljenstva? Ali smo podpisovali konkordatne adrese, zbirali denar za papeža ali rekrutirali papeške sužnje? Iz delovanja posameznikov se ne da označiti celotne stranke in do tega imajo pravico tudi Nemci”. Prim. tudi Janez Cvirn, Slovenska politika na Štajerskem ob koncu šestdesetih let 19. stoletja, ZČ 47, 1993/4, str. 523.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Prim. Franjo Baš, Doba Ivana Dečka, v: Franjo Baš, Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije, Založba Obzorja, Maribor 1989, str. 65-80.

Slovenci, med nemškimi in slovenskimi Štajerci, ki da so že stoletja živeli v prijateljskih odnosih, dokler z zahoda niso uvozili besede narodnost.¹¹ Že leta 1848 ustanovi v Celju dr. Mathias Foregger društvo za posredovanje med Nemci in Slovenci, ki si - proti slovenskemu programu zedinjene Slovenije, a tudi proti gibanju za nemško združitev - prizadeva za ohranitev tradicionalnih narodnih in jezikovnih razmerij.¹² Zahteva po ohranitvi nekdanje nacionalne koeksistence je sestavni del politike nemške ustavoverne stranke, ki se postopoma oblikuje po obnovi ustavnega življenja. V času taborov, zoper katere organizira nemška ustavoverna stranka nekakšne protitabore, pa je zahteva po nemško-slovenski slogi povsem v ospredju.¹³ Pred nadomestnimi deželnozbornskimi volitvami februarja 1869 v mariborski kmečki kuriji kandidat *"slovensko-nemške napredne in deželi zveste stranke"* Konrad Seidl v dvojezičnem volilnem proglasu nasproti nacional-klerikalni stranki še posebej očita sejanje nacionalnega prepira: *"Trganje in razpor je seme, ki ga sejejo med ljudstvo, ki je do nekaj leti brez ozira, alj nemci, alj slovinci, v nemočeni prijaznosti živelo..."*¹⁴ Seidl in Brandstetter pred volitvami 1870 in 1871 poudarjata, da je najvišji cilj ustavoverne stranke *"ohranitev združenja ljubega miru, ki že sto in sto let med Slovenci in Nemci biva"*.¹⁵ K narodni slogi pozivata tudi štajercijanska lista Slobodni Slovenec in Kmetški prijatelj, ki stalno poudarja načelo sloge z geslom: *"Mir med mestjanom in kmetom, med Nemcom in Slovencom na Spodnjoštajerskem"*.¹⁶

Trideset let kasneje tudi Štajerc v vsaki številki opozarja, da sta nacionalni prepir in sovražstvo škodljiva in celo nesmiselna. *"Sovražijo se posamezniki, sovražijo pa se tudi cele skupine, sovražijo se narodi... Ta je Nemec, drugi Slovenec! Že te dve besede same pomenijo žalibog dandanes velikansko sovražstvo. Zakaj le neki? Ti ne moreš nič zato, da te je rodila slovenska mati in Nemec ne more zato, da je rojen Nemec. Tako so peli angeljev glasovi, da enega očeta smo sinovi". In res je! Vsi ljudje na zemlji smo si bratje in sestre, vsi narodi, vsi jeziki so dani od Boga! Ali ni potem brezsmiselno, da sovražiš svojega soseda, s katerim moraš živeti, s katerim se medsebojno podpirata, samo radi tega, ker govori drug jezik - Sovražstvo med narodi radi njih govovrice je brezsmiselna bedarija, in sicer bedarija, katera je nastala v najnovejših časih. - Zakaj pa se pred 50 leti niso sovražili Nemci in Slovenci? - Zakaj so živeli tedaj mirno skupaj, a danes pa ne bi mogli? - Odgovor je lahek! Vsako sovražstvo ima mater in sicer tako mater, katera za svojo*

¹¹ Že od samega začetka nemška stranka poudarja, da so na Spodnjem Štajerskem zasejali seme nacionalnega prepira slovenski prvaki s Kranjske. Tako je npr. slovenjebistriški okrajni predstojnik decembra 1861 dr. Josipa Vošnjaka že ob predstavitvi podučil: "Prihajate iz Tomanije. Tukaj na Štajerskem noče ljudstvo nič vedeti za prenapetosti". Tudi slovenjebistriški župan, trgovec Kowatschitsch, ga je takoj po prihodu posvaril, naj "nacionalnega miru", ki da vlada v Slovenski Bistrici in okolici, ne poskuša motiti "s kako narodno agitacijo". Prim. Josip Vošnjak, Spomini, Ljubljana 1982, str. 99.

¹² Prim. Andreas Gubo, Geschichte der Stadt Cilli, Graz 1909, str. 365; prim. tudi Vasilij Melik, Celje in leto 1848, ZČ 36, 1982/3, str. 216.

¹³ Prim. Janez Cvirn, Nemški tabori na Slovenskem, ZČ 46, 1992/2, str. 175-185.

¹⁴ Marburger Zeitung, 24. 2. 1869.

¹⁵ Marburger Zeitung, 25. 8. 1871.

¹⁶ Kmetški prijatelj, 27. 5. 1883.

hčer noč in dan skrbi. Ta mati vsakega sovraštva je hujskarija.¹⁷

Po njegovem mnenju se je nekdanja simbioza med Nemci in Slovenci porušila zgolj zaradi hujskarije brezvestnih kaplanov in dohtarjev, kar da je predvsem v škodo mlademu slovenskemu drevescu, ki se mora spričo svoje šibkosti še nekaj časa naslanjati na mogočen hrast: *"Ali naj iščejo Slovenci pomoči pri Culukafrih? Ne, - Nemec nam je najbližji in na Nemca se moramo opirati, ako hočemo pridobiti malo večji košček kruha. Zato: uresničite nemške šole, učite se nemščine, - živimo z Nemci v prijateljstvu in zmaga bode naša!"*¹⁸ Zato se tudi prva točka programa konec januarja 1907 ustanovljene štajercijanske Napredne zveze glasi: *"Stranka naglašá brezpogojno potrebo prijateljskega razmerja med slovenskim prebivalstvom na deželi in nemškim prebivalstvom po trgih ter mestih in se sklicuje v tem oziru na skupni gospodarski interes"*.¹⁹

GOSPODARSKO SODELOVANJE

Poudarjanje nacionalne koeksistence, ki da je potrebna predvsem iz gospodarskih razlogov, seveda izvira iz praktičnih razlogov, razlogov preživetja. Nemški tabor se zaveda, da lahko nemška mesta in trgi kot središča obrti, trgovine in industrije preživijo le s simbiozo s svojo podeželsko okolico, zato stalno poudarja potrebo nemotenega gospodarskega sodelovanja med nemškimi meščani in slovenskimi kmeti. Kmetu dopoveduje: *"Meščani kupujejo vaše pridelke in vi one meščanov. Brez kmeta ne more meščan živeti in brez meščana ne more kmet svoje pridelke oddati. Zakaj bi torej v sovraštvu živeli, ko nas je Bog vendar skupaj na ta lepi košček zemlje posadil!?"*²⁰ In jih opozarja, da je vnašanje nacionalnega prepira na gospodarsko področje nekaj nedopustnega in škodljivega. *"Hudodelstvo je, ako se vlačí politika na gospodarsko polje. V politiki poznamo naprednjake in nazadnjake, narodnjake in socialiste, ali v gospodarstvu poznamo le kmete s kmetскими interesí, obrtnike in delavce z obrtníškimi ter delavskimi interesí. Kadar vpíje moj otrok: oče, daj mi kruha, - takrat mu ne morem zamašiti lačna usta z besedo: 'Hej Slovani' ali 'Naprej zastave slave...'"*²¹

Resolucija, ki jo sprejmejo ptujski obrtniki 8. oktobra 1901, odločno obsoja slovensko geslo Svoji k svojim: *"Ako tedaj takoimenovani besedovodje slovenskega ljudstva protislovje v gospodarskih interesih Slovencev nasproti njihovim nemškim soobčanom umetno ustvariti skušajo, izražajo s tem le samo svoje nizkotno mišljenje, ne pa ono slovenskega kmetovalca, kateri je vspričo žalostnega položaja štajerskega kmečkega gospodarstva navezan, spečavanje za svoje poljedelske pridelke v nemških deželnih delih iskati in se v to svrhu posredovanja nemškega trgovskega občinstva posluževati..."*²²

¹⁷ Štajerc, 30. 11. 1902.

¹⁸ Štajerc, 14.4.1907.

¹⁹ Štajerc, 10. 2. 1907.

²⁰ Štajerc, 4. 10. 1908.

²¹ Štajerc, 14. 4. 1907.

²² Štajerc, 20. 10. 1901.

Podobna je tudi druga točka programa štajercijanske Napredne zveze: *“Stranka se bojuje odločno proti temu, da se zavleče malenkostne politične zadeve v gospodarsko življenje. Stranka smatra zavlečenje političnih nasprotij mnenj na polje gospodarskega dela za nemoralno sredstvo političnih malkotentov”*.²³ V točki štiri pa je zapisano: *“V smislu točke 1 in 2 te izjave pelje stranka brezobzirni boj proti bojkotiranju Nemcem prijaznih ter nemških trgovcev in obrtnikov. Pripravljena je porabiti vsa zakonita sredstva, da nasprotuje uspešno nezakonitemu gibanju bojkota. Pri tem porabi naša stranka boj proti v časnikih razglašenemu, na shodih naglašanemu osebному bojkotu kakor tudi boja proti podjetjem, ki imajo namene bojkota (kakor ‘konzumi’ itd.)”*.²⁴

NEMŠKI JEZIK

Iz domnevne potrebe po sožitju in gospodarskem sodelovanju z Nemci na Spodnjem Štajerskem in drugih nemških deželah izvira poudarjanje nujnosti znanja nemškega jezika za preprostega slovenskega kmeta. Le tisti, ki bodo znali nemško (nemščina pa se seveda lahko pridobi v nemških ali utrakvističnih šolah), bodo lahko nemoteno sodelovali z Nemci in svoje proizvode prodajali v nemške dežele. Le tisti, ki bodo svoje otroke poslali v nemške ali utrakvistične šole, jim bodo lahko zagotovili boljšo bodočnost. Kandidat ustavoverne stranke v ptujsko-rogaškem volilnem okraju Franc Rodošek leta 1871 kmete opozarja: *“Poskuša se, zadrževati vas, da ne bi se učili nemščine, ne vi, ne vaši otroci... Ali bi vaši sinovi zamogli postati duhovni, doktorji, advokati, sodniki itd., ko bi ne bili se naučili nemškiga jezika? Brez znanja nemščine marsikdo izmed nas ne bi zamogel svoje vino i žito v nemška mesta drago prodati...”*²⁵

Tretja točka programa Napredne zveze iz leta 1907 se glasi: *“Brez da bi se priznavali h kateremkoli germanizacijskemu namenu, zahtevamo sistematično vpljavo šol z nemškim učnim jezikom in vpeljavo nemškega poduka v šolah s slovenskim učnim jezikom”*.²⁶ Ob tem pa nemška stran vseskozi poudarja, da ji ne gre za germanizacijo. Štajerc tako zapiše: *“Prosimo vas, dragi napredni kmetje in prosimo tudi tiste, ki niso z nami, ki pa še bojo: 5000 K damo tistemu, ki dokaže v našem listu samo eden članek, v katerem bi se pisalo, da naj naš kmet opusti ali zataji svoj materni jezik in naj postane Nemec... Če smo mi kedaj omenili: kmet, dobro je, če znaš govoriti dva jezika, se pri tem nismo pregrešili”*.²⁷

²³ Štajerc, 10. 2. 1907.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Marburger Zeitung, 28. 8. 1871.

²⁶ Štajerc, 10. 2. 1907.

²⁷ Štajerc, 9. 2. 1902

DEŽELNA ZAVEST

Zoper program zedinjene Slovenije nastopa nemški ustavoverni (nacionalni) tabor že od samega začetka s poudarjanjem regionalne (deželne) zavesti, ki je v revolucionarnem letu 1848 ter v šestdesetih in tudi sedemdesetih letih očitno še vedno močna.

V peticijah občinskih odborov in okrajnih zastopov ter na nemških ustavnih dnevih, ki jih leta 1869 organizira proti slovenskim taborom, nemška ustavoverna stranka poudarja, da bi s priključitvijo Spodnje Štajerske h Kranjski naredila dober posel predvsem ubožana Kranjska, saj bi moralo spodnještajersko prebivalstvo predvsem plačevati veliko višje davke kot doslej. Govorniki na ustavnih dnevih se na slovensko kmečko prebivalstvo obračajo z retoričnim vprašanjem: *“Ali želite postati Kranjci?”*, kar ima precej podoben učinek kot strah pred visokimi davki.²⁸

Tudi na deželnozborskih volitvah 1870 in 1871 kandidati ustavovernega tabora v predvolilnem boju nastopajo z geslom: *“Wir wollen Steierer bleiben und nicht Krainer werden!”*²⁹ V dvojezičnih volilnih proglaših prepričujejo kmete, da mora *“naša lepa štajarska dežela kot biser avstrijske krone vladarske nerazdeljena”* ostati³⁰ in jih svarijo pred nakanami slovenskih prvakov, ki da želijo *“razsekati našo lepo deželo ter nje južni del prilimati sosednji Krajski! Ali je res to naša volja! Gotovo ne! Tudi mi tega nočemo. Mi hočemo si svojo domovino, prelepo našo deželo Štajersko nerazdeljeno ohraniti in obdržati...”*³¹ Slobodni Slovenec zlasti opozarja, da ne gre verjeti obljubam narodnjakov, češ da v zedinjeni Sloveniji *“med in mleko teče in vinska terta tako veliko grozdje rodi, da samo en grozd komaj dva velikana neseta”*³²

Nasprotovanje zedinjeni Sloveniji in slovenski zahtevi po ustanovitvi posebne- ga oddelka štajerskega namestništva za slovensko Štajersko je od samega začetka utemeljeno z gospodarskimi razlogi. *“Ako se odtrga Spodnji Štajer od Gradca, mora se priklopiti kranjski deželi, ali pa mora postati samostojen. Ako se priklopi kranjski deželi, bodejo naša plačila zopet večja, ker ima kranjska dežela veliko večje procente kakor štajarska. Ako pa postane Spodnji Štajer samostojen, moramo imeti tudi samostojno zastopstvo, svoje lastno namestništvo, toraj nešteto število novih služabnikov (beamtnerov) ki imajo mastne službe katere pa mora plačati kmet”*³³ Toda hkrati štajercijanstvo nenehno poudarja, da je zedinjena Slovenija zgolj krinka za ustanovitev velikega jugoslovanskega kraljestva pod ruskim jarmom.

²⁸ Prim. Janez Cvirn, Nemški tabori na Slovenskem, ZČ 46, 1992/2, str. 175-185.

²⁹ Npr. Marburger Zeitung, 17. 6. 1870.

³⁰ Npr. Marburger Zeitung, 25. 8. 1871.

³¹ Marburger Zeitung, 28. 8. 1871.

³² Slobodni Slovenec, 10. 12. 1870.

³³ Štajerc 27. 7. 1902.

JUGOSLOVANSKA IDEJA

Že na seji mariborskega okrajnega zastopa 10. 10. 1868 je njegov predsednik Konrad Seidl obtožil voditelje slovenske stranke, da je njihov glavni namen razbitje Avstrije in ustvaritev velike (jugo)slovanske države pod ruskim jarmom. *"To mi je jasno povedal eden izmed voditeljev te stranke, s katerim sem pred iznajdbo nacionalnih goljufij (mit dem ich vor Erfindung des Nationalitäten-schwindels) živel v prijateljskih odnosih"*.³⁴

Slobodni Slovenec, ki si prizadeva, *"da Avstrija mogočna in neokrnjena ostane, da naša rodna domovina Štajarska cela nerazdeljena ostane in vedno cvete, da se poljedelstvo, kupčija in obrtnija povzdigne, da se šole pomnožijo, da se davki polajšajo, z eno besedo, da se sreča in zadovoljnost v naši deželi dolgovečno ustanovi"*,³⁵ stalno svari pred jugoslovansko komponento v slovenski politiki. Zato tudi ostro reagira na jugoslovansko konferenco v Ljubljani, na kateri sodelujejo tudi nekateri štajerski politiki: *"Kdo pa jim je dovoljenje dal? Ljudstvo spodnje Štajerske ne, kajti ono še ima tako zdravo pamet, da se ne bo za ruski korobač poganjalo"*.³⁶

Tudi Štajerc nenehno svari pred (jugo)slovansko orientacijo slovenske politike vseh barv in jo označuje za veleizdajalsko. Leta 1904 tako zapiše: *"Da istina je, dragi nam slovenski tpini, istina je dragi nam slovenski kmetje, slovenski prvaki, vso slovensko takozvano razumništvo sanjari že več, kakor pol stoletja o tem, da bi se zjediniili Slovenci, Hrvati, Serbi, Čehi, Poljaki, Rusi, sploh vsa slovanska ljudstva po enim, a ne pod avstrijskim, temveč pod ruskim žezlom!"*³⁷ Po mnenju lista bi se zedinjene slovanskih plemen *"zamoglo zgoditi le tako... da bi prevzel vodstvo in vlado vseh Slovanov le eden edini narod slovanski in to seveda narod, ki je po številu najmočnejši, toraj narod ruski!"*³⁸ Seveda pa je oziranje k Rusom popolna neumnost, saj v Rusiji vladata korupcija in nesvoboda. *"To ljudstvo toraj, polno notranje korupcije, to ljudstvo, katero je pol tisoč let za nami v omiki in napredku, to ljudstvo naj bi bilo morda že v kratkih letih prvo ljudstvo vseh Slovanov, potomec tega ljudstva naj bi vladal vso Slovanstvo?"*³⁹

Resolucija, ki jo sprejmejo na ustanovnem zboru Napredne zveze januarja 1907, poudarja: *"Nevarnejša od iredente na Primorskem in južnem Tirolskem ter brezobzimejša v izvolitvi sredstev koraka panslavistična misel naprej. Pospešujejo jo vedno se ponavljajoča nasprotja med malimi jugoslovanskimi državicami na Balkanu in avstrijskemu državnemu sestavu. Njen cilj je uničenje nemškega vpliva, po katerem so si priučili jugoslovanski narodi prvo otroško govorjenje v življenju. Nositelj panslavistične ideje na Štajerskem in Koroškem pa je danes - ako prezremo umirajoči dr. Tavčarjev liberalizem na Kranjskem in novo 'narodno-napredno' Spindlerjevo politično skupino na Štajerskem - iskati v političnem izrazu slovenske duhovščine, v klerikalni stranki. - Ako si predočujemo ta dva momenta, potem*

³⁴ Marburger Zeitung, 14. 10. 1868.

³⁵ Slobodni Slovenec, 10. 9. 1870.

³⁶ Slobodni Slovenec, 17. 12. 1870.

³⁷ Štajerc, 7. 8. 1904.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem.

prihajata iz njih temeljni dve misli 'Štajerčeve' stranke: Sporazumljenje z Nemci in vsled tega boj do noža proti panslavistični ideji in protiklerikalizem na celi črti, brez da bi se nasprotovalo v katerem koli oziru veri'.⁴⁰

Po aneksiji Bosne in Hercegovine, ko pride Avstrija v "navzkrižje s pritlikavimi državnicami ovčjih tatov na Balkanu",⁴¹ se list vedno bolj osredotoča na razkrinkavanje trialističnih konceptov. Kmete opozarja, da hočejo prvaški hujskači Štajersko raztrgati, Avstrijo izdati in nas "združiti s Srbi in cigani",⁴² ki da "nimajo pravega zmisla za kultivirano državo" - "Njim je država večidel skupina ljudstva, kateremu se ni treba brigati za nobene postave in noben red".⁴³ Povsem v ospredje političnega delovanja štajercijanske Napredne zveze in Štajerca pa pride boj proti jugoslovanskim konceptom v času balkanskih vojn in po njih, ko se - kot ugotavlja Štajerc - jugoslovanska ideja spet močno okrepi: "Misel o stari 'Iliriji' se zopet pojavlja, o združenju Slovencev s Hrvati in Srbi se govori in kar meni nič tebi nič se risa nekak novi jugoslovanski zemljevid".⁴⁴

Na zborovanju štajercijanske Napredne zveze 1. 12. 1912 sprejme več kot 500 zborovalcev resolucijo, s katero se zahvaljuje "merodajnim voditeljem naše države za vzdržanje miru, ki leži v interesu vseh narodov", opozarja, da bodo "balkanske zmešnjave vsled nenasitnosti in roparskega poželjenja gotovih elementov na Balkanu gospodarsko bodočnost in politično veljavo Avstrije v resno nevarnost spravile", na koncu pa izraža "svojo nespremenljivo zvestobo in ljubezen do cesarja in domovine, katero hočemo v miru kakor tudi v vojni držati". In dodaja: "Shod pa obsoja najostreje brezvestno srbo- in rusofilsko hujskarijo, ki meji na veleizdajo in ki jo razširjajo panslavistični agenti med širokimi sloji slovenskega ljudstva. Shod protestira proti tej hujskariji in izjavlja ter nagaša, da stoji slovensko ljudstvo zvesto pri cesarju in domovini. Shod izraža voditelju slov. ljudske stranke dr. Šušteršiču in njegovim štajerskim ter koroškimi pomagačem vsled njih nepatriotičnega ravnanja svoje zaničevanje. - Naj živi naš cesar in naša domovina, naj živi armada in mornarica!"⁴⁵

Velikega zborovanja kmečke zveze v Sinči vasi na Koroškem 20. aprila 1914 se udeleži tudi Karl Linhart in govori o nevarnosti, ki jo za Avstrijo pomeni trializem. Na zborovanju sprejmejo resolucijo, v kateri odločno zavrnejo trializem: "Zbor svari... c. kr. državno vlado, naj ne podpira vedno očitneje nastopivše panslavistično hrepenenje po jugu, ki hoče uresničiti samostojno jugoslovansko državo in jo združiti pozneje s Srbijo in Črno goro; ne samo na Koroškem, marveč v vseh planinskih pokrajinah ter ob Adriji so interesi Nemcev in Nemcem prijaznih Slovencev ednaki z onimi dinastije in države..."⁴⁶

Proti (jugo)slovanski ideji se štajercijanstvo bori s poudarjanjem avstrijske dr-

⁴⁰ Štajerc, 10. 2. 1907.

⁴¹ Štajerc, 6. 12. 1908.

⁴² Štajerc, 20. 9. 1908.

⁴³ Štajerc, 21. 2. 1909.

⁴⁴ Štajerc, 10. 11. 1912.

⁴⁵ Zborovalci so poslali telegram cesarju, v katerem so mu izrekli ljubezen in zvestobo; v telegramu predsedniku vlade Stürgkhu pa so poleg zvestobe poudarili, da vsa Štajerska obsoja "državi sovražno hujskarijo posameznih elementov". Štajerc, 8. 12. 1912.

⁴⁶ Štajerc, 3. 5. 1914.

žavne identitete in zvestobe dinastiji. Tako kot se Slobodni Slovenec ob jugoslovanskem programu iz leta 1870 retorično sprašuje: *"Zakaj pa ti preroki, ki ljudem prihod 'nebeške Slovenije' pridigajo, samo od habsburške monarhije govorijo, imena Avstrije pa se ogibljejo..."*⁴⁷ Štajerc štiri desetletja kasneje ugotavlja: *"Sanje prvaške vseh avstrijskih slovanskih narodov so sanje veleizdaje, so sanje hudodelstva, so sanje brezvestnih sebičnežev, katerim ni za našo prelepo avstrijsko domovino, katerim ni za našo presvitlo cesarsko hišo, katerim ni za našega prevzvišenega, ljubeznivega vladarja, cesarja Franca Jožefa I., ki ljubi vse svoje narode z istim gorečim srcem, kojega ljubezen plamti, čeprav je sam nemškega rodu, ravno za svoje slovanske podložnike najbolj!"* In dodaja že velikokrat citirane Schillerjeve misli: *"Avstrijec ima lepo očetnjava, on jo ljubi in ima tudi vzrok, da jo ljubi"*.⁴⁸

Tudi v času prve svetovne vojne Štajerc poziva: *"Bodimo Avstrijci!"*. Po razglasitvi majniške deklaracije se list zgraža nad slovenskimi poslanci, ki da poskušajo *"prav zdaj v tretjem letu svetovne vojne, pred najhujšimi odločilnimi boji"* reševati *"sicer še prekleto mistično in megleno"* jugoslovansko vprašanje.⁴⁹ Štajercijanska Napredna zveza 29. julija 1917 na Ptuj organizira veliko protestno zborovanje *"proti jugoslovanski gonji"*, na kateri več kot 1000 zborovalcev soglasno podpre nezaupnico slovenskim poslancem in pošlje vdanostni telegram cesarju Karlu; v njem novega vladarja pozivajo, naj poskuša čimprej doseči mir, ki bo zagotovil *"nerazrušljivo Avstrijo in njene fundamente, nerazdeljive kronovine"*.⁵⁰ Po začetku deklaracijskega gibanja Štajerc *"slovensko ljudstvo"* nenehno opozarja, naj ne pozabi, da se ima za svoj obstoj in razvoj zahvaliti prav Avstriji: *"Kar si bilo in kar si, ti krasno slovensko ljudstvo, to ti je dala in omogočila premila Avstrija. V Avstriji si postalo narod, v Avstriji si si gospodarstva in kulture prisvojilo, v Avstriji si postalo močno in ponosno, zdravo in za bodoči razvitek sposobno. Avstrija ti je bila vedno mati, ljubezni polna mati, kateri si tudi ti slovensko ljudstvo materino ljubezen v pošteni hvaležnosti izkazalo... Ali notranji sovražnik te hoče odtrgati od prs matere Avstrije, hoče te žrtvovati političnim idejam panslavistične gonje, ki stoji danes v službi najstrupenejših naših sovražnikov. Notranji sovražnik ti hoče odvzeti iz poštene duše ljubezen do domovine, ki te je spravila navzgor, ki te je negovala in ti priborila potrebni prostorček na solncu. Notranji sovražnik hoče podreti v tvoji duši zvestobo do domovine, do cesarja, do katoličanstva, zaupanje v tvojo bodočnost!..."*⁵¹

Zato list *"pošteno slovensko ljudstvo"* opozarja, naj trezno premisli, kaj bi mu prineslo življenje v jugoslovanski državi. *"Kaj bi imelo ti pošteno slovensko ljudstvo od 'jugoslovanske' države? V gospodarskem oziru smrt, v političnem oziru zaničevanje, v kulturnem in verskem oziru trinoštvo ter zatiranje! V 'jugoslovanski' državi bi imel pravoslavni Srb prvo besedo in delal bi s slovenskimi katoliki, kakor*

⁴⁷ Slobodni Slovenec, 17. 12. 1870.

⁴⁸ Štajerc, 7. 8. 1904.

⁴⁹ Štajerc, 3. junija 1917.

⁵⁰ Štajerc meni, da je bilo zborovanje *"najlepši izraz in prava manifestacija avstrijske misli"*. In dodaja: *"Mi smo na svojem zborovanju zasledovali zgolj avstrijske cilje, zavzemali smo se s poštenim navdušenjem sredi v tej nevarnosti ljubljene naše domovine za Avstrijo in za ničesar drugega"*. Prim. Štajerc, 12. 8. 1917.

⁵¹ Štajerc, 14. 10. 1917.

je delal s katoliškimi frančiškani v Albaniji. 'Jugoslovanska' država bi bila zaprta vsaki kulturi in bi bila otok zase. In gospodarstvo, ki se je pod zaščito naše Avstrije tako krasno razvilo, bi izumrlo - beraška palica bi bila tvoja usoda! Slovensko ljudstvo!... Odloči se za 'jugoslovanstvo' in podpisalo si samo svojo smrtno obsodbo, - odloči se za milo domovino Avstrijo in vstvarilo si bodeš srečno ter krasno bodočnost!"⁵²

Zanimivo pa je, da si štajercijanstvo v boju z jugoslovanskim gibanjem pomaga tudi s poudarjanjem slovenske kulturne samobitnosti nasproti ostalim južnoslovanskim narodom, na katero mnogi slovenski politiki in intelektualci od časa do časa očitno pozabijo. Tako Slobodni Slovenec v komentarju jugoslovanskega programa iz leta 1870 zapiše: *"V njihovem manifestu nekaj o edinosti jugoslovanske zgodovine in jezika kvantajo, o ti žareči preroki-! Al niso to različni narodi, ki jih hočete v edinstvo zgodovine in jezika uverstiti?"*⁵³ Več kot štirideset let kasneje pa celjski nemški poslanec dr. Richard Marckhl komentira zблиževanje Slovenske ljudske stranke in hrvaških pravašov z besedami: *"Napačno bi bilo, ako bi se le izreklo šalo, kako mora biti vrli slovenski kmet na Spodnjem Štajerskem in Koroškem začuden, ako se enkrat kot 'Veliki Hrvat' prebudi; ali pa: kaj bode kmetovalec na Kranjskem rekel, ako zdaj naenkrat nekronani vojvoda kranjski avanzira za nekronanega vicekralja Vele-Hrvatske..."*⁵⁴

Da pozamemo: nemški ustavoverni in kasneje nacionalni tabor poskušata na lokalnem nivoju zaustavljati slovensko narodno gibanje in braniti nemško posebno stanje s štajercijanstvom, ideologijo, ki nasprotuje spreminjanju deželnih meja, programu zedinjene Slovenije in (jugo)slovanski orientaciji slovenske politike, in se nasproti tega zavzema za vsestransko - zlasti gospodarsko - sodelovanje med nemškimi meščani in slovenskimi kmeti v močni Avstriji in celoviti Štajerski. Pri tem seveda dobro izkorišča vsako, tudi najmanjšo (domnevno) napako slovenske politike in posameznih politikov - tistih debelih mož, ki sedijo pri bogato obloženi mizi, si gladijo z roko široke in mehke trebuhe, da glasno žvenkeče težka zlata verižica, in pozivajo: *"Skrbimo za svojo domovino"*.⁵⁵ Vendar pa relativni uspeh štajercijanstva v desetletju pred razpadom monarhije ne tiči le v tem. Če namreč pogledamo, kje doseže Štajerc-Partei največ uspehov, potem je to področje štajerskega Podravja, nerazviti kraji v Halozah in Slovenskih goricah, kjer so preprosti slovenski viničarji eksistenčno odvisni od nemškega kapitala.

⁵² Ibidem.

⁵³ Slobodni Slovenec, 17. 12. 1870.

⁵⁴ Štajerc, 20. 10. 1912.

⁵⁵ Štajerc, 25. 1. 1903.